

KUZAY-GÜNEY EKONOMİK ENTEGRESYONU: TEORİK BİR İNCELEME
Use of Process- Genre Focused Writing Approach in Written Education

Burçak GÜNDAL

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İ.İ.B.F İktisat Bölümü
b.gundal@alparslan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5884-7242>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 8/2 Ekim /October 2022 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	04.07.2022
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	19.10.2022
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Burçak GÜNDAL
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	523-538
Doi Numarası- <i>Doi Number</i> :	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1140428

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

KUZEY-GÜNEY EKONOMİK ENTEGRASYONU: TEORİK BİR İNCELEME¹

The North-South Economic Integration: A Theoretical Examination

Burçak GÜNDAL

Öz

Bu çalışmanın temel amacı Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlarını açıklamaya çalışan teorileri incelemektir. Bu kapsamda Kuzey Güney ekonomik entegrasyon çalışmalarını içeren literatür araştırması incelenmektedir. Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerle neden bölgesel ticaret anlaşmalarını kurdukları ve söz konusu entegrasyonların geliştirmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu araştırılmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuca göre Kuzey-Güney ekonomik entegrasyonların kurulma sebepleri arasında gelişmiş ülkelerin, geliştirmekte olan ülkelerin geniş piyasalarından yararlanması gösterilmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerin amacı ise, sanayileşme, ekonomik büyüme dolayısıyla iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmektir. Literatür incelemeleri sonucunda ekonomik entegrasyonların geliştirmekte olan ülke ekonomisi üzerinde olumlu ve olumsuz avantajlara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kuzey-Güney anlaşmaları, ekonomik entegrasyon, bölgesel ticaret anlaşmaları, geliştirmekte olan ülke, gelişmiş ülke.

Abstract

The main purpose of this study is to examine the theories that try to explain North-South economic integrations. In this context, a literature review including North-South economic integration studies is examined. It is researched why developed countries have established regional trade agreements with developing countries and what are the positive and negative effects of these integrations on the economies of developing countries. According to the results obtained from the research, it is shown that the developed countries benefit from the large markets of the developing countries among the reasons for the establishment of North-South economic integrations. The aim of developing countries is to realize economic development due to industrialization and economic growth. As a result of the literature review, it has been determined that economic integrations have positive and negative advantages on the economy of the developing country.

¹ Bu makale 2018 yılında Dr. Öğr. Üyesi Ergan Turgan danışmanlığında yapılan *Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik Entegrasyonu: Bölgesel Politikalar Kapsamında TRB2 Bölgesinin İncelenmesi* başlıklı tezden üretilmiştir.

Key Words: North South agreement, economic integration, regional trade agreements, developing country, developed country.

Giriş

Kuzey Güney anlaşmaları olarak da ifade edilen gelişmiş ülkelerin (GÜ) gelişmekte olan ülkelerle (GOÜ) kurdukları ekonomik entegrasyonlar 1990'lı yıllardan sonra artış göstermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke birden fazla bölgesel oluşumların üyesi olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, son bölgeselcilik dalgasından önce bölgesel ticaret anlaşmalarına katılmışlardır. Fakat 1960'larda ve 1970'lerde bu ülkeler tarafından imzalanan anlaşmaların büyük çoğunluğu, benzer ekonomik kalkınma düzeylerine sahip ülkeler arasında oluşturulmuştur (Hirsch, 2011, s. 3-4). Lawrence önceki ekonomik entegrasyonların (ticaret yaratma ve ticaret saptırma gibi) arkasındaki itici güçlerin değiştiğini ve son yıllardaki entegrasyon gelişiminin arkasında duran özel sektör katılımı, doğrudan yabancı yatırım, hizmetlerin artan rolü vs. gibi faktörlerden dolayı büyük ölçüde farklı olduğunu iddia etmektedir (Lawrence, 1997, s.11-17). Shiells ise ülkelerin bölgesel ticaret düzenlemelerine katılmalarının sebepleri arasında üretimde uzmanlaşmayla birlikte daha etkin bir üretim yapısı ve elde edilecek geniş piyasalarla ölçek ekonomilerinin yaratılması, doğrudan yabancı sermayenin artmasıyla ekonomik gelişimin sağlanması olarak ifade etmektedir (Shiells, 1995, s.30-32).

Bölgesel ticaret anlaşmalarının artması uluslararası ilişkilerde en önemli gelişmelerden biridir. En önemli örnek Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında imzalanan gümrük birliği ve diğer birçok Akdeniz ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret anlaşmalarıdır (Schiff & Winters, 2003, s.1-3). Hem karşılıklı hem de karşılıklı olmayan tercihli ticaret anlaşmalarının genişlemesini destekleyen motivasyon, bunun ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olabileceğidir (Hoekman, 2005, s.1). Kuzey Güney ticaret anlaşmaları tarifeler ve sübvansiyonlar gibi ticaret ve pazara erişim konularını ele alsalar da ayrıca yatırım düzenlemeleri, hizmet ticareti, fikrî mülkiyetin kurulması ve korunması devlet alımları dâhil olmak üzere çok çeşitli ticaretle ilgili politika alanlarını da kapsamaktadır (Manger & Shadlen, 2014, s. 80). Bölgesel ekonomik entegrasyonlar gelişmekte olan ülkeler açısından kendi ürünleri için diğer ülkelere verilmeyen ileri sanayileşmiş ülkelerin piyasasına erişim hakkı kazandırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlara ait teorileri ortaya kaymaktır. Bu kapsamda öncelikle kuzey güney ekonomik

entegrasyonlar ile ilgili yapılan çalışmalar özetlenmiştir. Daha sonra ekonomik entegrasyon teroisinin tanımı, tarihçesi, kuzey güney ekonomik entegrasyonlarının iktisadi etkileri anlatılmıştır.

Kuzey-Güney Ekonomik Entegrasyonu İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerle gerçekleştirdiği Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlarını araştıran birçok teorik ve ampirik çalışmalar yapılmıştır. Literatürde Kuzey Güney ekonomik entegrasyonların gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri araştırılmıştır. Grossman ve Helpman (1991) gelişmekte olan ülkenin gelişmiş ülkeyle ekonomik entegrasyona girmesi sonucu ticaret verimlilik bağlantısından yükselen potansiyel refah kazançlarının olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik teknik bilgi içeren mallar, GOÜ'lerin teknoloji transferini gerçekleştirmektedir.

Schiff ve Winters (2003) ise Kuzey Güney anlaşmalarının Güney Güney anlaşmalarından kapsam olarak daha iddialı ve derin entegrasyon unsurlarını içerdiğini söylemektedir. Entegrasyon kurumsal reformu, artan doğrudan yabancı yatırımları (DYY) ve hızlandırılmış teknoloji transferini desteklemektedir. Üye ülkelerinin ekonomik büyüme oranlarını artırabildiğini, üyeler arasında gerilimin azaltılması yoluyla sermaye ve iş gücü verimliliğini arttırdığını ifade etmektedir. Schiff ve Wang'a (2004) göre ise gelişmekte olan ülke zengin bir ülke ile bölgesel ticaret anlaşması (BTA) imzalarsa teknolojik yayılım ve verimlilik ortaya çıkmaktadır. Dünya Bankası (2005) ise, genel olarak, kuzey-güney anlaşmalarının uygulama konusunda güney-güney anlaşmalarından daha iyi durumda olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Kuzey Güney anlaşmaları farklı teknolojik yetenekleri ve diğer farklı faktör oranlarına sahip ekonomilerle entegre olabildiğini ve genellikle anlaşma büyük piyasalarla sonuçlandığı için potansiyel kazançlarının genellikle daha fazla olduğunu söylemektedir.

Hoekman'a (2005) göre Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlar önceki ithal ikameci kalkınma stratejisini uygulayan bölgesel oluşumlara göre daha açık olma eğilimindedir. Ayrıca yatırım, işgücü, çevre ya da rekabet ile ilgili "sınır ötesi" düzenleyici politikalara kadar uzanmaktadır. Bir kalkınma perspektifinden bakıldığında, tercihli ticaret anlaşmalarının düzenleyici konulara yayılması, politika güvenilirliğini artırır ve yararlı olabilir, böylelikle riski azaltıp yatırım çekmeye yardımcı olur.

UNCTAD (2009) ekonomik entegrasyon belli bir kalkınma stratejisi ile uygulandığında ekonomik kalkınmayı, rekabeti artırmaktadır, teknolojik gelişmeyi, yapısal değişikliği, ölçek ekonomilerini, verimlilik kapasitesini artırmaktadır. Aynı zamanda teknoloji transferini gerçekleştirmektedir, yeni piyasalar meydana getirmektedir, firmalar arasında rekabet ve ihracat piyasalarının çeşitlenmesini artırmaktadır.

Manger (2009) çalışmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik entegrasyon anlaşmalarını imzalamadaki çıkarlarını analiz etmektedir. Kuzey-Güney ilişkilerinde doğrudan yabancı sermayenin önemini vurgulanmaktadır ve tercihli ticaret sözleşmelerinin incelenmesinde doğrudan yabancı yatırımların entegrasyonu için bir perspektif önermektedir.

Bazı iktisatçılara göre ise gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle ekonomik entegrasyona gitmeleri durumunda gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olan durumları da ortaya çıkarmaktadır. Lipsey ve Smith'e (2010) göre ise Kuzey Güney bölgesel ticaret anlaşmaları keskin bir tarife azaltımını gerektirmektedir. Dünya Bankası (2005) 2005 küresel beklentiler raporunda Bazı Kuzey-Güney bölgesel ticaret anlaşmaları ve özellikle iki taraflı olanları gelişmiş topluluğun ve onların iç gruplarının lehine olduğunu ifade etmektedir. Bu tür anlaşmaların genellikle (sanayi mallarına kıyasla) tarım ürünleri ticaretine daha bağlayıcı kurallar uyguladığını, bu durumun kalkınmayı sınırlandırdığını söylemektedir.

Hirsch (2011) bazı Kuzey Güney bölgesel ticaret anlaşmalarına üye olan gelişmekte olan ülkelere karşı olumsuz kurallar, bu anlaşma görüşmelerinde partnerlerin asimetrik pozisyonuyla açıklanabildiğini söylemektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu tür müzakerelerde sık sık dezavantajlı konumda olmaktadır. Bu zayıf konum çoğu kez ilgili toplulukların eşitsiz ekonomik kaynaklarıyla ilişkili olmaktadır.

Hirsch (2008) asimetrik pazarlık pozisyonları, güçlü bir ticari topluluk (örneğin AB ya da ABD gibi) ile küçük gelişmekte olan ülkeyi içeren iki taraflı bölgesel ticaret anlaşmalarında belirgin hâle geldiğini belirtmektedir. Böyle iki taraflı ve asimetrik düzenlemelerin gelişmiş ülkelerdeki yerli grupların çıkarlarını desteklemek için ticari kurallar oluşturmada daha elverişli olduğunu ifade etmektedir. Bölgeselleşme karşıtı olan Bhagwati (1991) çalışmasında bölgesel oluşumların tek tek ülkelere göre korumacılığa daha yatkın olduğunu ifade etmektedir. (Wonnacott ve Lutz (1989) ise bölgesel oluşumların korumacı amaçlar için birçok fırsat sunduğunu ifade etmektedir. Üye ülkeler ortaklarıyla rekabet edemeyeceklerini düşündükleri sektörleri genellikle oluşturacakları bölgesel düzenlemelerin dışında tutmaya

gayret ettiklerini belirtmektedir. Hirsch'e (2011) göre tüm Kuzey-Güney anlaşmalarının başarı şansını değerlendirmek ve gelişmekte olan ülkelere faydalı olup olmadıklarını tahmin etmenin imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Gelişmiş ülkelerle yapılan dış ticaretin liberalleştirilmesi, gelişmekte olan ülkelerin iç pazarın rekabetini artırmaya yardımcı olsa da, yerel yönetimlerce büyük ölçüde belirlenen rekabet politikalarının yerini almamaktadır. Eğer gelişmekte olan bir ülkenin pazarı kapalıysa ve rekabet etmiyorsa, bölgesel ticaret anlaşmalarının potansiyel faydalarının daha az olacağını belirtmektedir.

Yöntem

Çalışmada kuzey güney ekonomik entegrasyonları teorik olarak incelenmiştir. Bu kapsamda literatürde yapılan çalışmalar, kuzey güney ekonomik entegrasyon teorisi, kuzey güney ekonomik entegrasyonların iktisadi etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından incelenmiştir. Çalışma teorik bir inceleme olduğu için etik kurul iznini gerektirmemektedir.

Ekonomik Entegrasyon Teorisi

Ekonomik entegrasyonların geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Fransa'nın eyaletlerinin gümrük birliği 1664'te önerilmektedir. Avusturya 18. ve 19. yüzyılda 5 komşusu ile serbest ticaret anlaşması imzalamaktadır ve koloni imparatorluğu tercihli ticaret anlaşmasına dayalı olmaktadır. Gümrük birlikleri öncüyü ve örneğin Almanya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi yeni devletlerin yaratılmasını şekillendirmektedir. 1930'lar dünya ticaret sisteminin büyük bir parçalanmasına şahit olmaktadır. Hükümetler, liberal odak bakış açısına sahip olan kurumlarının faydası olmadan talepteki düşüşle mücadele ettiler (Schiff & Winters, 2003, s. 4). 1929 ekonomik buhrandan dolayı dünya ticareti azalma göstermektedir ve ülkeler daha fazla içe dönük politikalar uygulamaktadır.

1930'lı yıllarda, ticarete ayrımcı yılların ve korumacı ikili ticari anlaşmaların ortadan kaldırılması ve daha liberal bir dünya ticaret sistemini oluşturmak için 1947 'de çok taraflı, "en çok kayırlan ülke kuralı ve ulusal işlem kuralı" ilkelerine dayalı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurulmaktadır. GATT'ın yaratılması uluslararası ticari ilişkilere bölgesel ve iki yanlı yaklaşımın cazibesini azaltmamaktadır. Aksine, yeni bölgesel anlaşmaların talep edilmesi, özellikle Avrupa'da, GATT'ın lanse edilmesinden sonra 5 yıldan daha az zamanda yeniden ortaya çıkmaktadır. Bölgeselcilik ve çok yanlılık arasındaki gerginlik uzun dönemde ortaya çıkmaktadır ve her iki yaklaşımda da köklü ilerlemelere ışık tutmak için yol

aranmaktadır. 19. yüzyıl ortaları bölgeselciliğin ilk önemli aşaması olarak göze çarparsa da, son 60 yıldır 3. ek aşama ya da dalgaya şahit olunmaktadır (Carpenter, 2009, s. 16-18). Günümüz dünya ekonomisi ise bölgeselleşme dalgasının dördüncüsünü yaşamaktadır ve birçok açıdan önceki bölgeselleşme dalgasından ayrılmaktadır.

Ekonomik entegrasyon teorisinin ayrıntılı analizi Jacob Viner'in (1950) Gümrük Birliği Meselesi adlı çalışmasıyla başlamaktadır. İktisat yazınında gümrük birliğinin refah etkilerini inceleyen ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Gümrük birliğinde üye ülkeler arasında ticaretin önündeki engeller kaldırılırken üye olmayan diğer ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanır. Gümrük birliğin uygulanmasıyla üye ülkelerin ekonomileri üzerinde statik ve dinamik özelikte iki tür iktisadi etki meydana getirmektedir. Statik analiz ise birliğin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkisi olarak ifade edilir. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkisinin hangi şartlarda meydana geleceğinin teorik olarak belirlememesi konusu eleştirilmektedir. Viner'den sonra Meade (1955) ticaret yaratma ve ticaret saptırma miktarlarını karşılaştırarak bulunan net sonucun gümrük birliğinin net refah kazancının belirlenmesinde sadece ticaret yaratmanın ve ticaret saptırmanın büyüklüğü değil aynı zamanda ticaret yaratmanın yol açtığı maliyetle, ticaret saptırmanın yol açtığı maliyet artışının büyüklüğünü de göz önüne almak gerekmektedir (Meade, 1955, s. 34-36).

Corden ise gümrük birliğinin mevcut kaynakların yeniden dağıtımından çok yeni yatırımların verimliliğini ve yeniden dağıtıma yardımcı olabileceğinden bahsetmiştir. Ayrıca, kısa dönemde sermayenin akışkan olmadığını ve birlik yoluyla sanayilerin bir başka ülkenin pazarına tamamıyla sahip olamayacağından bahsetmektedir. Bir başka değindiği nokta ise gümrük birliği sonucu oluşabilecek ticaret yaratıcı veya saptırıcı etkilere iki yeni kavram eklemektedir. Bunlar maliyet azaltıcı etki ve ticareti yok edici ya da bastırıcı etki olmaktadır (Corden, 1972, s. 465-475).

İkinci En İyi Politika 1957'de Lipsey ve Lancaster tarafından geliştirilmekte ve genelleştirilmektedir. Gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinden sonra, serbest ticaretten sağlanacak optimum refaha erişilmesi olmayan durumlarda, üye ülkeler yönünden en iyiye yakın bir ekonomik seviyeye ulaşacak bir girişim olarak benimsenmektedir. Dolayısıyla gümrük birliği ikinci en iyi teorisinin uyguladığı önde gelen örnek alanlardan birisi olmaktadır (Lipsey & Lancaster, 1957, s. 11-32). İkinci en iyi teori genel ekonomide oldukça önemli bir yere sahip olmaktadır.

Statik etki analizi ekonomik entegrasyonların refah üzerine etkisini açıklayamamaktadır. Ekonomik entegrasyonlarının refah üzerine etkisini ifade eden dinamik analizini ilk yapan iktisatçılar Balassa, Cooper ve Massell olmaktadır. Balassa ekonomik entegrasyonun temel dinamik etkisini, entegrasyonun pazar yapısı ve rekabet, verimlilik artışı, risk ve belirsizlik ve yatırım faaliyeti üzerindeki etkisi kadar büyük ölçekli ekonomiler, teknolojik değişim olarak tanımlamaktadır (Balassa, 1961, s. 117). Ekonomik entegrasyonların dinamik etkilerini Schiff ve Winters ekonomik entegrasyona katılan üye ülkelerin orta ve uzun dönemde ekonomik büyümelerini etkileyen birşey olarak tanımlamaktadır (Schiff & Winters, 2003, s. 179). Birçok çalışma Sheer (1981), El-Agra (1988), De Melo ve Panagariya (1993), Fernandez (1997), Lawrence (1997), Burfisher, Robinson ve Thierfelder (2003), UNCTAD (2007) eski bölgeselcilik olarak tanımlanan statik etkilere ve (Viner ve gelişmelere) ekonomik entegrasyon teorisinin gelişimine değinmektedir. Yeni bölgeselcilik artan rekabet, yatırım akışları, ölçek ekonomileri, teknoloji transferi ve gelişmiş verimlilik gibi dinamik etkilerle temsil edilmektedir (Hosny, 2013, s. 133-155). Lawrence önceki ekonomik entegrasyonların (ticaret yaratma ve ticaret saptırma gibi) arkasındaki itici güçlerin değiştiğini ve son yıllardaki entegrasyon gelişmesinin arkasında duran özel sektör katılımı, doğrudan yabancı yatırım, hizmetlerin artan rolü, vs. gibi faktörlerden dolayı büyük ölçüde farklı olduğunu iddia etmektedir (Lawrence, 1997, s. 11-17).

Kuzey Güney Ekonomik Entegrasyonların İktisadi Etkileri

Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Bölgesel ticaret anlaşmaları birçok GOÜ ve az gelişmiş ülkelerin uzun süre devam eden yapısal zayıflıklarını ele alma ve ulusal kalkınma stratejilerini tamamlama potansiyeline sahip olmaktadır. UNCTAD araştırmaları göstermiştir ki bütünleşme, belli bir kalkınma stratejisiyle uygulandığında, ekonomik gelişmeyi, ticari çeşitliliği, yapısal değişikliği ve teknolojik gelişmeyi teşvik etmektedir, verimlilik kapasitesini artırmaktadır, ölçek ekonomilerini ortaya çıkarmaktadır, teknoloji transferini teşvik etmeye yardımcı olmaktadır, yeni piyasalar oluşturmaktadır ve rekabeti iyileştirmektedir. Bölgesel ticari entegrasyonun gelişmesiyle firmalar rekabetlerini ve ihracat piyasalarını çeşitlendirmeyi artırmaktadır. Bölgesel ekonomik entegrasyon bu yüzden küresel ekonomiye GOÜ'lerin etkili katılımı için atış rampası olmaktadır (UNCTAD, 2007, s.114; UNCTAD, 2009).

GOÜ'ler açısından bölgesel ekonomik entegrasyon, kendi ürünleri için diğer ülkelere verilmeyen ileri sanayileşmiş ülkelerin piyasasına erişim hakkı kazandırmaktadır. GOÜ'lerin ticaretini teşvik etmede mevcut programlar özellikle ekonomik işbirliği ve kalkınma örgütü çok fazla etkili olmamaktadır. Bu etkisizliğin önemli sebebi toplumsal karışıklık, aşırı değerlendirilmiş paranın sonucu olan makroekonomik politikalar, yönetim problemleri, işbirliği ve kurumsal zayıflık bu durum bölgesel girişimciliği zayıflamaktadır (Hoekman, 2011, s. 96). Bundan dolayı GÜ'lerle gerçekleştirilen bölgesel oluşumlar uluslararası ticareti artırmada daha fazla etkili olduğu söylenmektedir.

Ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte üye ülkeler arasında ticaret hacmi artmaktadır. Ticaret verimlilik bağlantısından yükselen potansiyel refah kazançları olmaktadır. Teknolojik teknik bilgi içeren mallar, GÜ'ler, GOÜ'le ticarete girdikleri zaman GOÜ'lerin toplam faktör verimliliğini artıran teknoloji transferini gerçekleştirmektedir (Grosman & Helpman, 1991, s. 17). Teknoloji transferinin gerçekleşmesi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini hızlandırmaktadır. Genel olarak, kuzey-güney anlaşmaları uygulama konusunda güney-güney anlaşmalarından daha iyi durumdadır. Çünkü Kuzey Güney anlaşmaları farklı teknolojik yetenekleri ve diğer farklı faktör oranlarına sahip ekonomilerle entegre olabilmektedir. Genellikle anlaşma büyük piyasalarla sonuçlandığı için potansiyel kazançlar daha fazla olmaktadır (The World Bank, 2005, s. 9). Sözkonusu bölgesel anlaşmaların GOÜ'ler üzerine olan pozitif etkilerinin garantisi olmamaktadır.

Schiff ve Winters'e, göre son yıllarda yapılan çalışmalar Kuzey Güney bölgesel ekonomik entegrasyonların gelişmekte olan üye ülkeye verimlilik kazançları sağlayabileceğini ifade etmektedir. Kuzey Güney bölgesel ekonomik oluşumlar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırabilmektedir böylelikle teknoloji transferi gerçekleştirmekte ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkınmasına yardımcı olabilmektedir (Schiff & Winters, 2003, s. 124-126).

Hoekman'a göre tercihli ticaret anlaşmalarının gelişmekte olan ülkelere faydalı olması için sözkonusu anlaşmaların (Hoekman, 2011, s. 96);

- Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerin ticaretinde dış engellerin kaldırılması
- Hanehalkı ve firmaların tükettiği mal ve hizmetlerin fiyatını artıran yerli bariyerleri düşürmek
- Küresel kalkınma umutlarına en iyi hizmet veren, daha genel olarak en çok kayırlan ülke kuralına dayalı liberalizasyonu teşvik etmek

•Ticaret fırsatlarının potansiyel avantajlarının gerçekleştirilebilmesini mümkün kılan tamamlayıcı tedbirler, reformlar ve yatırımların benimsenmesini desteklemesi gerekmektedir.

Kuzey Güney anlaşmalarının GOÜ'ler üzerinde bazı dezavantajları da olabilmektedir. Anlaşma kapsamında serbest ticaretle birlikte ciddi bir tarife azaltımına gidildiğinden dolayı GOÜ'lerin ürettiği mallar ezici bir rekabetle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle bölgesel oluşumlar derin entegrasyonu ifade ettiğinden dolayı rekabet, yatırım, kamu alımları, fikri mülkiyet hakları gibi hükümlerin bağlayıcılığı altında GOÜ'lerin ekonomilerini korumasız hale getirmektedir. Bölgesel düzeyde iki taraflı Kuzey Güney tercihli ticaret anlaşmalarını sürdürmek, katılımcı GOÜ'lerin tarım piyasalarına erişmesi kısa dönemli faydalara yol açabilmektedir. Fakat GOÜ, tercihlerin değerini azaltan böyle anlaşmaları daha fazla ülke ile imzaladığı için tercihli erişimi aşındırabildiğinin farkında olmalıdırlar (Maria & Coque, 2002, s. 399-422). Söz konusu ülkeler arasında bölgesel BTA'larının GOÜ'lerin tarım piyasalarına uzun dönemde fayda getirmesi için, hükümetlerin ve paydaşlarının yerli tarım büyümesini sürdürmeye yardımcı ve tarımsal nüfusun yoksulluğu azaltması için bir dizi reformu hayata geçirmeleri gerekmektedir (Josling, 2011, s. 143-161).

Öte yandan da sanayi ürünleri (ve hizmet) ticareti için liberal kurallar uygulanmaktadır (Gibbs & Wagle, 2005, s. 52). GOÜ'lerin kalkınmasında önemli yere sahip olan tarım sektörünün tarife indiriminden çok az faydalanması GOÜ'lerin ekonomik kalkınmasını sınırlandırmaktadır. Bunun dışında “bağlayıcı menşe kuralları, özellikle daha bağlayıcı olanlar (örneğin tarımsal veya tekstil ürünleri gibi) GOÜ'ler için önem taşıyan ürünlere uygulanmaktadır” (Todaro & Smith, 2011, s. 591-593), gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülke ekonomisine olan faydası az olmaktadır. İleri sanayileşmiş ülke ile sanayileşmesini tamamlayamayan az gelişmiş bir ülkenin BTA'ya dahil olması dünya ticaret örgütü (DTÖ) kapsamındaki çok yanlı görüşmelerle kıyaslandığında asimetric bir pazarlık pozisyonuyla açıklanmaktadır. İki taraflı müzakerelerde, zayıf pazarlık konumundaki gelişmekte olan ülke dezavantajlı konumda olmaktadır ve eşitsiz ülke kaynaklarına sahip olmaları bu durumu açıklamaktadır. GOÜ'lerin pozisyonu orada birçok koalisyonun oluştuğu (DTÖ gibi) çok taraflı ya da küresel ticaret forumlarda pekiştirilmektedir. Güçlerin birleştirilmesi küresel ekonomik sistemde zayıf ülkelerin GÜ'lerle yüz yüze pazarlık kapasitelerini artırmak için olanak tanımaktadır (Hirsch, 2008, s. 295).

Kuzey Güney bölgesel ticaret anlaşmaları sadece ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını içermemektedir aynı zamanda fikri mülkiyet haklarının korunması, yatırımlar, hizmetler, sermaye, kamu alımları, çevre, insan hakları, demokrasi gibi daha geniş kapsamlı konuları içeren derin entegrasyon örneği olmaktadır. Bu kapsamda Kuzey Güney anlaşmalarının fikri mülkiyet haklarının korunmasını içermesinin gelişmekte olan ülkelere bazı dezavantajları olabilmektedir. Kuzey-Güney tercihli ticaret anlaşması altında tipik büyük pazarlıkta, gelişmekte olan ülke tarım ve mamul mallar için kuzey pazarlarına tercihli piyasa erişim karşılığında fikri mülkiyet hakları konusunda tercihli olmayan taahhütte bulunmaktadır. Fakat sonra geçici olabilmektedir çünkü eğer tercihli ticaret anlaşmasının kuzey üyesi üçüncü ülkelerle ek bir tercihli ticaret anlaşması imzalarsa ya da çok taraflı ticaret çerçevesi bağlamında en çok kayrılan ülke kuralıyla tarifeleri azaltırsa, ticari tercihlerin değeri azalmaktadır. Bu genel hususlar önemli olmaktadır ve gelişmekte olan ülkelerin neden tipik olarak fikri mülkiyet hakları konusunda tercihli ticaret anlaşmaları müzakerelerinde savunmacı bir müzakereci duruş sergilediklerini açıklamaktadır (Fink, 2011, s. 387).

Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkeler (tarımsal veya tekstil ürünleri gibi) için önem arz eden ürünlere uygulanan sıkı menşe kuralları ve özellikle daha kısıtlayıcı olanlar (Todaro & Smith, 2011, s. 591-593), Kuzey Güney ticaret anlaşmalarında gelişmekte olan ülkelere vad edilen ekonomik faydaları azaltabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü önemli bir yere sahip olmaktadır bu yüzden gelişmiş bir ülkeyle girilen ekonomik entegrasyonda uygulanan menşei kurallar söz konusu ülkenin ihracatında önemli bir paya sahip olan tarım ürünlerine uygulanması durumunda istenen ekonomik refahı sınırlandırmaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke gelişmiş ülkelerin piyasasına erişmek için ekonomik entegrasyona gitmektedir ama aynı zamanda bazı olası dezavantajları da olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler iki taraflı serbest ticaret anlaşmalarının unsurları olan çok yanlı görüşmelerde anlaşamazlar. Bunlar doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve hükümet alımlarının geniş kapsamlı serbestleştirilmesi, rekabet politikalarının belli yönlerinde yeni kurallar, fikri mülkiyet hakları üzerinde katı kurallar, emeğin ve çere standartlarının dâhil edilmesini içermektedir. Ayrıca çoğu serbest ticaret anlaşmaları gelişmekte olan ülkeleri mal ticaretinin serbestleştirilmesinin daha geniş ve daha derin olmasını üstlenmede mecbur bırakmaktadır. Bazı anlaşmalar hizmetlerin serbestleştirilmesini kapsamaktadır, bu bölgelerdeki taahhütlerde serbestleştirme yapmak için gelişmekte olan ülkelere büyük bir

baskı yapmaktadır. DTÖ anlaşmaları bağlamında yapılandan farklı olmaktadır (UNCTAD, 2007, s. 57). Gelişmekte olan bir ülkenin henüz tam anlamıyla ekonomik gelişmesini tamamlamadan sözkonusu alanlarda (hizmetler, fikri mülkiyet hakları, emek, çevre, kamu alımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları vb.) serbestleştirmeye gitmesi durumunda ekonomik refah üzerindeki etkisi negatif olabilmektedir.

Kuzey Güney ticaret anlaşması arayan gelişmekte olan ülkelerin temel gerekçesi pazar erişimini güvence altına almaktır, ancak Güney ülkeleri uygulamada çok az erişim kazanmaktadır. Güney Güney anlaşmalarında üye ülke, tüm ürünler için geleneksel olarak tek bir katma değer kuralı oluştururken, Kuzey Güney anlaşmaları, gelişmekte olan ülkelerin pazar erişimini artıran en önemli kaynaklardan mahrum eden belirli sektörler için sınırlayıcı menşe kurallarını (ör. tarımı) empoze etmektedir (Cieslik, Hagemeyer, 2009, s. 343-368). Kuzey Güney ekonomik entegrasyonları son yıllarda derin entegrasyon unsurlarını kapsamaktadır. Fakat derin entegrasyon ticaret anlaşmaları eşit olmayan pazarlık gücüne sahip olan ülkeler arasında olduğundan refahı artırmayabilir (Panagariya, 1999, s. 477-512). Temel sebep şudur ki, zengin ve gelişmekte olan ülkeler tarafından belirlenen gündem bunların kendi koşullarına göre uygun olup olmadıklarına bakılmadan kendi gündemlerine göre belirlenmek zorundadır. Kuzey Güney anlaşmalarının ticaretle ilişkili olmayan diğer konularda tüm imtiyaz türlerini çekmede bir araç olmasından korkmaktadırlar. Böylece Kuzey Güney anlaşmalarındaki faydalar gelişmekte olan ülkelerin zayıf pazarlık gücü tarafından sınırlandırılmaktadır ve kurallar yüksek gelirli ülkelerin statülerini (kısıtlayıcı menşe kuralları) yansıtmaya eğilimli olacaktır (Whalley, 1993).

Sonuç

Ekonomik entegrasyon tarihi oldukça eskilerde dayanmaktadır. Adam Smith'le başlayan süreç Jacop Viner'le ve daha sonra gelen Lipsey (1960), Meade (1955), Gehrels (1956), Corden (1972) tarafından devam etmektedir. Viner gümrük birliği çalışmasında gümrük birliğinin üye ülkeler üzerinde statik ve dinamik olmak üzere iki tür etki meydana getirdiğini ifade etmektedir. Statik etkiler, ekonomide üretim, tüketim ve gelirin yeniden dağılımı etkilerinden meydana gelmektedir. Statik etkiler ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etki olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ticaret yaratıcı etki, üye ülkeler arasında vergiler, kotalar, miktar sınırlandırmaları gibi sınır bariyerleri ortadan kalkınca söz konusu ülkeler arasında ticaret hacmi genişlemektedir ve üretim etkin ellerde toplanmaktadır. Ticaret saptırıcı etkisi ise bölge içinde

vergilerin kaldırılıp dışa karşı ortak tarifenin uygulanması sonucu üye ülkeler arasında ticaret hacmini artırırken üye olmayan ülkelerle olan ticareti olumsuz etkileyebilmektedir.

Kuzey Güney ekonomik entegrasyonların iktisadi etkileri değerlendirildiğine, Lawrence (1997), UNCTAD (2007, 2009), Grosman ve Helpman (1991) gibi bazı iktisatçılara göre gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş bir ülkeyle ekonomik bir entegrasyon kurması gelişmekte olan ülkenin ekonomisi üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Bölgesel oluşum gelişmekte olan ülkenin ticaret hacmini artırabilmektedir, Teknolojik teknik bilgi içeren mallar, GÜ'ler, GOÜ'le ticarete girdikleri zaman GOÜ'lerin toplam faktör verimliliğini artıran teknoloji transferi gerçekleşmektedir. Ekonomik entegrasyon belli bir kalkınma stratejisi ile uygulandığında ekonomik kalkınmayı, rekabeti artırmaktadır, teknolojik gelişmeyi, yapısal değişikliği, ölçek ekonomilerini, verimlilik kapasitesini artırmaktadır, teknoloji transferini gerçekleştirmektedir, yeni piyasalar meydana getirmektedir, firmalar arasında rekabet ve ihracat piyasalarının çeşitlenmesini artırmaktadır.

Bazı iktisatçılara göre ise, Kuzey Güney ekonomik entegrasyonlar gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin üzerinde bazı olumsuz etkiler ortaya çıkartmaktadır. Lipsey ve Smith (2010), F.N. Garcia (2007), Hirsch (2008) göre ise, Kuzey Güney bölgesel oluşumlar keskin bir tarife azaltımını gerektirmektedir bu ise gelişmekte olan ülkelerin yerli imalatını ezici bir rekabete maruz bırakmaktadır ve GOÜ'lerin elde ettiği vergi gelirinin azalması sonucunu doğurmaktadır.

Kaynakça

- Balassa, B. (1961). *The theory of economic integration*. Routledge Revivals.
- Bhagwati, J. (1991). Regionalism versus multilateralism. *The World Economy*, 15(5), 535-555.
- Burfisher, M. E.; Robinson, S. & Thierfelder, K. (2003). Regionalism: Old and new, theory and practice. *Paper prepared for presentation to the International Agricultural Trade Research Consortium (IATRC) Conference*, Italy.
- Carpenter, T. (2009). A historical perspective on regionalism, *Baldwin Richard ve Patric Low (ed) Multilateralizing Regionalism* içinde (13-27). New York: Cambridge University Press.
- Coque, J. M. G. A (2002). Agricultural trade and the barcelona process: Is full liberalization possible? *European Review of Agricultural Economics* 29(3): 399-422.

- Corden, W. M.(1972). Economies of scale and customs union theory. *Journal of Political Economy*. 8(3), 465-475.
- Cieslik, A. & Hagemeyer, J. (2009). Assessing the impact of the EU-sponsored trade liberalization in the MENA countries. *Journal of economic integration*, 24(2), 343-368.
- El-Agraa, A. M. (1988). The Theory of economic integration. In: El-Agraa, A.M. (eds) *International Economic Integration*. Palgrave Macmillan, London.
- Fernandez, R, (1997). *Returns to regionalism: An evaluation of nontraditional gains from regional trade agreements*. World Bank Policy Research Working Paper no.1816. Washington, D.C.: World Bank
- Fink, C.(2011). *Intellectual property Rights*. Jean-Pierre Chauffour, Jean-Christophe Maur (Ed.), In: *Preferential Trade Agreement Policies For Development* (387-405), ABD: The World Bank Washington D.C. 387
- Garcia, F. J. (2007). Is free trade 'free?' Is it even 'trade?' Oppression and Consent in Hemispheric Trade Agreements. *Seattle Journal for Social Justice*. 5(2), 1-26.
- Gehrels, F. (1956). Customs unions from a single-country viewpoint. *The Review of Economic Studies*, 24(1), 61-64.
- Gibbs, M. & Wagle, S. (2005). *The great maze: regional and bilateral free trade agreements in Asia*. Asia-Pacific Trade and Investment Initiative, UNDP Regional Center, Colombo.
- Grossman, G. & E. Helpman (1991). *Innovation and growth in the global economy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hoekman, B.(2011). North-south preferential trade agreements. Jean-Pierre Chauffour, Jean-Christophe Maur (Ed.), In: *Preferential Trade Agreement Policies For Development* içinde (95-110), ABD: The World Bank Washington D.C.
- Hoekman, B (2005). *Designing north south trade agreements to promote economic development World Bank and CEPR*.
- Hosny, A. S. (2013). Theories of economic integration: a survey of the economic and political literature. *International journal of economy, Management and Social Sciences*, 2(5), 133-155.
- Hirsch, M. (2008). The Sociology of international economic law: Sociological analysis of the regulation of regional agreements in the world trading system. *The European Journal of International Law*, 19(2), 288-295.

- Hirsch, M .(2011).North-South regional trade agreements: Prospects, risks and legal regulation. *International Law Forum of the Hebrew University of Jerusalem Law Faculty Research Paper*, 4(11), 20.
- Josling, T. (2011). Agriculture. Jean-Pierre Chauffour, Jean-Christophe Maur (Ed.), In: *Preferential Trade Agreement Policies For Development* (143-161), ABD: The World Bank Washington D.C.
- Lawrence, R. Z. (1997). Preferential trading arrangements: The traditional and the new. In: *Regional Partners in Global Markets: Limits and Possibilities of the Euro-Med Agreements* (Ed: Ahmed Galal and Bernard Hoekman). Center for Economic Policy Research and the Egyptian Center for Economic Studies.
- Lipsey, R. (1960). *The Relation between unemployment and the rate of change of money wage rates in the united kingdom. 1862-1957; A Further Analysis*.
- Lipsey, R.G. & Lancaster, K. (1957). The general theory of second best. *The Review of Economic Studies*. 24(1), 11-32.
- Lipsey, R. & Smith, M. (2010). *Multiretarel versus regional trading agreement: Substitutes or complements?* Simon Fraser University Department of Economics Working Papers.
- Meade, J.(1955). *The theory of customs unions*. Amsterdam: North- Holland Publishing Company.
- Manger, M. S. (2009). *Investing in protection, the politics of preferential trade agreements between north and south*. New York: Cambridge University Press.
- Manger, M. S. & Shadlen, K. C. (2014). Political trade dependence and North-South trade agreements. *International Studies Quarter*, 58(1), 79-91.
- Garcia, J. M. & Coque, A. (2002). Agricultural trade and the Barcelona process: is full liberalization possible? *European Review of Agricultural Economics. Foundation for the European Review of Agricultural Economics*, 29(3), 399-422.
- Panagariya, A. (1999). The regionalism debate: an overview. *The World Economy, Blackwell Publishing*, 22(4), 477-512.
- Schiff, M. & Winters, L. A. (2003). *Regional integration and development*. Washington: World Bank and Oxford University Press.
- Schiff, M. & Wang, Y. (2004). *North south technology diffusion, regional integration, and the dynamics of the 'Natural Trading Partners Hypothesis'*. Washington, DC: World Bank.

- Sheer, A. (1981) A survey of the political economy of customs unions. *Law and Contemporary Problems*, 44(3), 33-53.
- Shiells, C. (1995). Regional trade blocs: Trade creating or diverting? *Finance and Development*, 32(1), 30-32.
- Todaro, M. P. & Smith, S. C. (2011). *Economic development* (11. Ed.), ABD: Pearson.
- UNCTAD. (2007). *Trade and development report 2007: regional cooperation for development*. United Nations New York and Geneva.
- UNCTAD. (2009). *Economic development in Africa report*. United Nations, New York and Geneva.
- Viner, J. (1995). *The customs union issue*, Carnegie Endowment for International Peace. Londra.
- Wonnacott, P. & Lutz, M. (1989). *Is There a case for free trade areas? Free Trade Areas and Us Trade Policy* (Ed: J.Schott). Washington, D.C.: Institute for International Economics.
- World Bank. (2005). *Global prospects: overview and global outlook*.
- World Bank. (2005). *Global economic prospects 2005: Trade, regionalism, and development*. Washington DC.
- Whalley, J. (1993). Regional trade arrangements in North America: CUSTA and NAFTA', in Melo and Panagariya, ed., *New Dimensions in Regional Integration*, Cambridge University Press. No. 04-11.

The North-South Economic Integration: A Theoretical Examination Extended Abstract

The economic integration of developed countries with developing countries are expressed as North-South agreements. Economic integration have been increasing after the failure of the Doha Development Round in the 1990s. Many developed and developing countries are members of more than one regional entity, and the pace of negotiations on new agreements is accelerating. The detailed analysis of economic integration theory begins with Jacob Viner's (1950) work titled "The Customs Union Matter". It is considered to be the first study in the economics literature to examine the welfare effects of the customs union. As a concept, the customs union means the implementation of a common tariff against non-member countries, with the elimination of factors (taxes, quotas, etc.) that prevent trade between member states. North-south regional formations include the harmonization of other economic policies such as capital, labor, intellectual property rights, public procurement, environment, agriculture, technology, investments, beyond the elimination of border barriers within the bloc, which is called deep integration.

In this study, theories that try to explain north-south economic integration are examined. In this context, a literature survey including north-south economic integration studies is presented. It examines why developed countries establish regional formations with developing countries, and what are the positive and negative effects of these integration on the economies of developing countries. What are the expectations of developed and developing countries from regional trade agreements? Such questions are the main focus of the study.

As a result of the literature review, the economic effects of North-South economic integration are evaluated, and according to some economists, an economic integration of a developing country with a developed country has a positive effect on the economy of the developing country. Regional formation can increase the trade volume of the developing country. When goods containing technological know-how, GUs enter into trade with the developing countries, technology transfer occurs, which increases the total factor productivity of the developing countries. When applied with a specific development strategy, economic integration increases economic development, competition, technological development, structural change, economies of scale, increases productivity capacity, realizes technology transfer, creates new markets, increases competition among firms and diversification of export markets.

According to some economists, north-south economic integration have some negative effects on the economies of developing countries. North-south regional formations require sharp tariff reduction, which exposes developing countries' domestic manufacturing to crushing competition and results in reduced tax revenues from developing countries. Some North-South regional trade agreements, especially bilateral ones, favor the developed community and their internal groups. Such agreements generally apply more binding rules to trade in agricultural products (compared to industrial goods). Exclusion of many agricultural products is common and this limits development. The negative rules against developing countries that are involved in some north-south regional trade agreements can be explained by the asymmetrical position of the partners in these agreement negotiations. In bilateral negotiations, the developing country in the weak bargaining position is in a disadvantageous position, and the fact that they have unequal country resources explains this situation.